

Brygida SMOŁKA-FRANKE
Politechnika Śląska
Wydział Organizacji i Zarządzania
Katedra Stosowanych Nauk Społecznych
e-mail: brygida.smołka-franke@polsl.pl

MIASTO POPRZEMYSŁOWE – NOWA JAKOŚĆ CZY SKANSEN?

Streszczenie. Charakter przemian społeczno-gospodarczych zachodzących we współczesnym świecie wymusza także konieczność zmiany podstawowych funkcji miast, kojarzonych do tej pory głównie z epoką industrialną. Efekty tych przemian widoczne są przede wszystkim w formach przekształcania i wykorzystania na nowo przestrzeni miejskiej.

W tworzeniu strategii rozwoju poszczególnych regionów i miast coraz częściej słyszy się o koncepcji i potrzebie rozwoju inteligentnych specjalizacji. Zasada ta dotyczy konieczności określenia własnych atutów i koncentracji uwagi na priorytetowych czynnikach rozwoju danego miasta czy regionu w myśl zasady, że nie można się specjalizować we wszystkim.

Pojawiają się zatem pytania czy współczesne miasto przemysłowe ma szansę na nowo określić ścieżkę swojego rozwoju i stać się prężnym, zdolnym do konkurencji ośrodkiem miejskim oraz jaki udział w tworzeniu nowej jakościowo przestrzeni społecznej tych miast odgrywa dziedzictwo przemysłowe regionu?

Słowa kluczowe: miasto przemysłowe, przemysły kreatywne, inteligentne specjalizacje, dziedzictwo kulturowe, sektor kultury, przestrzeń społeczna miasta

POSTINDUSTRIAL CITY – NEW QUALITY OR SKANSEN MUSEUM?

Summary. The nature of socio-economic changes in the modern world forces also need to change the basic function of the cities associated to date mainly from the industrial era. The effects of these changes are visible mainly in the forms of transformation and re-use of urban space.

In creating the strategy of development of individual regions and cities increasingly hears about the concept and the need for the development of smart specialization. This rule applies to the need to define their own strengths and focus attention on priority development factors of a given city or region in the principle that you cannot specialize in everything.

The question therefore arises whether the modern post-industrial city has the opportunity to redefine the path of its development and become a resilient, able to compete urban center and which contribute to the formation of a qualitatively new social space of the cities plays a former industrial heritage of the region?

Keywords: postindustrial city, creative industries, smart specialization, cultural heritage, the cultural sector, social space of the city

1. Wprowadzenie

Wraz z przechodzeniem społeczeństw ze stadium przemysłowego do fazy rozwoju społeczeństwa ponowoczesnego, opartego na dominacji i rozwoju szeroko pojętej sfery usług, funkcje typowe dla miast przemysłowych również musiały ulec przekształceniom.

Ponad czterdzieści lat temu Daniel Bell¹ pisał o zbliżającym się społeczeństwie postindustrialnym, w którym usługi będą wypierać przemysł jako źródło zatrudnienia i tworzenia wartości, a ekonomia informacji zdominuje ekonomię wytwarzania dóbr materialnych. W dostatnich społeczeństwach rzeczywiście rośnie popyt na usługi, od turystyki, rozrywki, gastronomii po udział w edukacji i kulturze.

Charakter przemian gospodarczych zachodzących w miastach przemysłowych wymusza także idące za tym przemiany społeczne. Efekty tych przemian widoczne są przede wszystkim w formach przekształcania przestrzeni miejskiej.

W krajobrazie miast poprzemysłowych nadal dominuje pejzaż przywołujący ich związek z epoką industrialną, jednak elementy tego pejzażu kojarzone są dzisiaj zupełnie odmiennymi funkcjami i coraz częściej stanowią już tylko część dziedzictwa kulturowego minionej epoki.

Pojawia się zatem pytanie czy przestrzenie przemysłowe miasta postindustrialnego to tylko statyczny zabytek, zachowany dla pamięci potomnych czy nowa jakościowo, wpisująca się funkcjonalnie w nurt życia społecznego, tkanka miasta?

W tworzeniu strategii rozwoju poszczególnych regionów i miast coraz częściej słyszy się o potrzebie rozwoju inteligentnych specjalizacji. Zasada ta dotyczy konieczności określenia własnych atutów i koncentracji uwagi na wybranych, priorytetowych czynnikach rozwoju danego miasta czy regionu w myśl zasady, że nie można się specjalizować we wszystkim.

Celem badań realizowanych na potrzeby niniejszego artykułu jest zatem uzyskanie odpowiedzi na pytanie czy potencjał poprzemysłowy miast Górnego Śląska może stanowić taki właśnie atut na drodze społeczno-gospodarczego rozwoju regionu oraz w jaki sposób miasta poprzemysłowe próbują na nowo kreślić kierunki swojego rozwoju.

¹ Daniel Bell w publikacji „Nadejście społeczeństwa postindustrialnego” wysunął tezę, że nastąpiła ewolucja społeczeństwa industrialnego, które aktualnie przybrało formę społeczeństwa poprzemysłowego.

Przykład Katowic, jako czołowego ośrodka miejskiego Górnego Śląska i zarazem stolicy regionu, będzie stanowił tło analizy zjawiska przemian zachodzących w postindustrialnej przestrzeni śląskich miast. Przyjęta zatem na potrzeby artykułu metoda badawcza to studium przypadku miasta Katowice.

Zastosowana formuła badań i opis zjawisk społecznych zachodzących na arenie miejskiej nawiązują do tradycji badań nurtu kulturalistycznego w socjologii miasta, a więc tematów inspirowanych jeszcze przez Maxa Webera, Georga Simmla i Luisa Wirtha, dotyczących zjawisk i zachowań rozgrywających się na miejskiej scenie, traktowanej jako zmienna niezależna.

Przyjęte w niniejszym artykule metody badawcze wskazują na jakościowy charakter badań, zaproponowany właśnie przez nurt kulturalistyczny w socjologii miasta. Należą do nich wykorzystywana w badaniach jakościowych zarówno technika obserwacji, jak i analizy treści, w tym przypadku polegająca na docieraniu do wielu źródeł dokumentujących i opisujących przebieg procesów, zachodzących w wybranych do analizy obszarach miejskich.

2. Charakter miasta przemysłowego

„Podobnie jak w okresie preindustrialnym wytwarzanie przestrzeni było podporządkowane głównie potrzebom wymiany, tak w XIX w. było zdeterminowane wymogami przemysłu”².

Priorytetem rozwoju przestrzeni w miastach przemysłowych było maksymalne skoncentrowanie na funkcjach przemysłowych przy ewidentnej minimalizacji przestrzeni konsumpcji czy też – charakteryzującej miasta średniowieczne – przestrzeni wymiany.

Zdecydowanym przemianom funkcjonalnym ulegała przestrzeń centralna miasta (jeżeli taka wcześniej była ukształtowana), czyli tzw. śródmieście.

Jak twierdzą B. Jałowiecki i M.S. Szczepański: „W mieście przemysłowym społeczne wytwarzanie przestrzeni stało się stawką gry ekonomicznej i politycznej na dużą skalę, w której brali udział potężni aktorzy: państwo, wielkie organizacje gospodarcze, przedsiębiorcy budowlani i różnego rodzaju specjaliści – technicy. Z gry tej został wyłączony zwykły użytkownik przestrzeni, pozbawiony możliwości wyboru. [...] Przestrzeń wymiany przekształciła się w przestrzeń przemysłową, aglomerację miejską, ta z kolei w przestrzeń organizacyjną – region zurbanizowany”; i dalej: „Przestrzeń produkcji stała się formą dominującą, która określała pozostałe formy przestrzenne. Do najbardziej charakterystycznych procesów w tym zakresie należy przekształcanie relacji miejsce pracy – miejsce zamieszkania,

² Jałowiecki B., Szczepański M.S.: *Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej*. Scholar, Warszawa 2006, s. 97.

specyficzne formy segregacji społeczno-przestrzennej oraz tworzenie się aglomeracji miejskich i początki rozpadu miasta”³.

Zachodzące współcześnie przemiany społeczno-gospodarcze, zarówno o charakterze globalnym, jak i lokalnym, wymogły przeobrażenie społeczeństw industrialnych w społeczeństwa określane jako ponowoczesne. Podstawowe funkcje miast przemysłowych wraz z ich całym zapleczem industrialnych zaczęły „odchodzić do lamusa”.

Miasto przemysłowe stanęło w obliczu konieczności określenia na nowo swojego charakteru, dzięki czemu mogłoby zacząć budować swoją „konkurencyjną markę” na wolnym już rynku gospodarczym.

W przeciwieństwie do epoki industrialnej, która w Polsce przez długie dziesięciolecia podporządkowana była wymogom gospodarki centralnie sterowanej, współczesne miasta wraz z nastaniem i rozwojem samorządności lokalnej nabyły zdolność samostanowienia o sposobach kreacji swojej przestrzeni.

3. Kreatywne miasto – kreatywni ludzie

„Definicja miasta kreatywnego (miejscowości kreatywnej) ogniskuje się wokół pewnych kluczowych cech środowiska, w którym jednostki i grupy społeczne realizują swoje role społeczne, pracują, uczestniczą w kulturze, w procesach życia gospodarczego, w polityce, w życiu społecznym. Takie miasto jest opisywane jako miejsce zapewniające rozwój osobowości, stwarzające ramy dla powstawania unikatowych zjawisk w sferze kultury, w którym powstają dobre warunki rozwoju gospodarczego”⁴.

Kreatywność miast wiąże się dzisiaj przede wszystkim z umiejętnością wytypowania i wykorzystania w swoim rozwoju tych atutów, które mogą stanowić o ich konkurencyjnej przewadze. Określenie silnych stron miasta i ich konsekwentne rozwijanie może okazać się najbardziej skuteczną strategią na drodze do tzw. inteligentnego rozwoju.

Realizacja założeń inteligentnego rozwoju miasta wymaga przede wszystkim zachęcenia i przyciągnięcia do miasta ludzi, którzy będą tworzyć niezbędny do uruchomienia właściwych procesów rozwojowych – „potencjał kreatywny”.

W rozumieniu twórcy pojęcia „klasy kreatywnej” Richarda Floridy w przemianie oraz procesie rozwoju miast i wspólnot – zarówno społecznego, jak i ekonomicznego – najważniejszą rolę odgrywa klasa kreatywna⁵.

³ Ibidem, s. 97.

⁴ Karwińska A.: Społeczno-kulturowe uwarunkowania cech miasta kreatywnego. Możliwości budowania lokalnego „kapitału kreatywności”, [w:] Klasik A. (red.): Kreatywne miasto – kreatywna aglomeracja. Uniwersytet Ekonomiczny, Katowice 2009, s. 11-12.

⁵ Florida R.: Narodziny klasy kreatywnej. Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2011.

Obecnie – jak twierdzi sam Florida – klasa kreatywna co prawda napędza ekonomię, jest w niej głęboko osadzona i tym samym wpływa na społeczeństwo, kulturę, normy, ale samo inwestowanie wyłącznie w tę grupę może pogłębiać nierówności społeczne.

Ważne zatem jest, aby miasto przyciągało swoją ofertą ludzi kreatywnych, bo to oni są motorem jego rozwoju, jednak nie należy zapominać o tym, aby równocześnie inwestować w rozwój kreatywności „słabszych” mieszkańców, stanowiących przecież znaczącą część kapitału społecznego miasta.

Jak dalej twierdzi Florida: „[...] niesłusznie postrzegamy grupy uprzywilejowane jako jedyne, które można określić mianem kreatywnych. [...] walcząc o przetrwanie, społeczności wykluczone i zagrożone wykluczeniem generują nieograniczone pokłady działania twórczego, na którym można budować niesamowite rzeczy”⁶.

Istotny zwrot w myśleniu dotyczącym postrzegania grup nieuprzywilejowanych może także zaradzić negatywnym zjawiskom, obserwowanym na terenach poddanych rewitalizacji. Zalicza się do nich niewątpliwie proces gentryfikacji oraz pogłębianie marginalizacji społecznej niektórych warstw społeczeństwa miejskiego.

Dostrzeganie znaczącego potencjału społeczno-gospodarczego w grupach nieuprzywilejowanych oznacza konieczność zapewnienia przez miasto właściwych warunków do rozwoju społecznego wszystkich jego grup społecznych, m.in. przez sprawiedliwy dostęp do pracy, edukacji, kultury, instytucji wspierających mieszkańców w rozwoju ich potencjału, a przez to włączanie wszystkich obywateli w aktywny nurt życia lokalnego.

4. Inteligentny rozwój czy stagnacja?

Inteligentne specjalizacje (lub specjalizacje regionalne) to nowy instrument Unii Europejskiej, który zobowiązuje regiony państw członkowskich do wybrania tych obszarów, w których chcą się specjalizować i podnosić konkurencyjność.

Regiony, które przygotowują swoje strategie czy dokumenty strategiczne, zawsze wskazują na obszary gospodarki, które są dla nich kluczowe, ważne. W ostatnich latach dużo mówiło się na temat innowacyjności i konieczności budowy gospodarki opartej na wiedzy. Teraz wszystkie te zagadnienia określa się jako inteligentne specjalizacje. Koncepcja inteligentnych specjalizacji zakłada prostą prawdę, że nie można się specjalizować we wszystkim. Ta zasada dotyczy zarówno firm i przedsiębiorstw, jak i regionów; trzeba określić własne atuty⁷.

⁶ Do diabła z klasą kreatywną. Rozmowa Marty Żakowskiej z Richardem Floridą, ekonomistą, profesorem z Martin Prosperity Institute Uniwersytetu w Toronto, twórcą pojęcia klasy kreatywnej. „Magazyn Miasta”, nr 2(10), 2015, s. 83.

⁷ www.forbes.pl/inteligentne-specjalizacje-przepis-na-sukces-gospodarczy,artykuly,167770,1,1.html, 17.11.2015.

Jednym z mocnych atutów miasta i jednocześnie siłą napędową procesów miastotwórczych jest zawsze jego potencjał kulturalny.

„W epoce poprzemysłowej, kiedy produkcję napędza nie produkcja, lecz informacja, poszukuje się nowej siły miastotwórczej decydującej również o ich metropolitarnym rozwoju. Siłą tą staje się kultura i rozrywka. Istotnym podsektorem gospodarczym wielu znaczących miast stają się obecnie właśnie usługi kulturalne. Coraz większa liczebność i gospodarcza rola warstw wykształconych w społeczeństwie stwarza zapotrzebowanie na dobra kultury i wysokiej jakości rozrywkę, które jednocześnie przyciągają do miasta ludzi o wysokich kwalifikacjach. Jeżeli miasto ma się rozwijać, nie wystarczą nowe miejsca pracy, ale niezbędne jest tworzenie klimatu twórczego środowiska”⁸.

Przykładem miasta, które skutecznie od kilkunastu już lat stawia na rozwój przemysłów kreatywnych są Katowice.

5. Kreatywne „miasto skansen”

Spuścizna okresu industrializacji oprócz infrastruktury przemysłowej pozostawiła w krajobrazie miast śląskich obszary określane dzisiaj jako „żywe skanseny”; są to zabytkowe osiedla robotnicze (kolonie patronackie). Niemal każde miasto obszaru górnośląskiego w swoich granicach ma takie zabytki. Większość z nich w wyniku wieloletnich zaniedbań, braku bieżących modernizacji i inwestycji spotkał los obszarów zmarginalizowanych.

Walory historyczne i architektoniczne tych osiedli wymogły na władzach miast rozpoczęcie procesu ich rewitalizacji. Nadanie nowej wartości obszarom zdegradowanym wymagało nie tylko działań związanych z inwestycjami w budynki i całą infrastrukturę, ale również, a może przede wszystkim, rozpoczęcie inwestycji w ludzi.

Jak czytamy w opracowaniu dotyczącym jednego z zabytkowych osiedli patronackich Zabrze – *Zandki*: „Rewitalizacja jest pojęciem stosowanym najczęściej w odniesieniu do części miasta lub zespołu obiektów budowlanych, które w wyniku przemian gospodarczych, społecznych, ekonomicznych i innych częściowo utraciły swoją pierwotną funkcję i przeznaczenie. Termin rewitalizacja odnosi się do procesu przystosowania stanu zagospodarowania miasta do zmiennych potrzeb społeczności miejskich i jednostek, które je tworzą. Rewitalizacja jest również procesem społecznym [...]”⁹.

Inne definicje określają ją także jako: „Kompleksowy program remontów, modernizacji zabudowy i przestrzeni publicznych, rewaloryzacji zabytków na wybranym obszarze,

⁸ Karwińska A.: op. cit., s. 417.

⁹ Bombelka M.: Zabrze – rewitalizacja widziana przez pryzmat krajobrazu i jego percepcji, [w:] Niezabitowski M., Rożałowska B. (red.): Ludzie i instytucje w procesie przemian miejskiej społeczności lokalnej. Studium socjologiczne na przykładzie osiedla Zandka w Zabrzu. Politechnika Śląska, Gliwice 2010, s. 184.

najczęściej dawnej dzielnicy miasta, w powiązaniu z rozwojem gospodarczym i społecznym. Rewitalizacja to połączenie działań technicznych z programami ożywienia gospodarczego i działaniem na rzecz rozwiązania problemów społecznych, występujących na tych obszarach: bezrobocie, przestępczość, brak równowagi demograficznej”¹⁰.

Jednym z najbardziej spektakularnych przykładów ożywienia i pomyślnego przebiegu procesu rewitalizacji osiedli patronackich są katowickie osiedla Nikiszowiec i Giszowiec.

Giszowiec jako najstarsze miasto – ogród powstało na Śląsku na początku XX wieku, w ówczesnej gminie Janów.

Ta niepowtarzalna forma miasta – ogrodu została zrealizowana według brytyjskiej myśli architektonicznej E. Howarda i przeniesiona na śląski grunt przez berlińskich architektów, braci Georga i Emila Zillmannów, na zamówienie spółki Giersche. Zamysłem było stworzenie osiedla, które znacząco odróżniałoby się od istniejących już osiedli na terenie Górnego Śląska. Powstała zabudowa o unikatowej kompozycji urbanistycznej. Wiejski charakter wyróżnia to osiedle od pozostałych kolonii robotniczych wybudowanych na terenie Śląska.

„Giszowiec miałby szanse na tytuł jednego z najbardziej urokliwych miasteczek w Polsce. Zbudowany w latach 1906-1910 składał się z dwu- i czterorodzinnych domków z własnymi ogródkami i centralnie usytuowanym ryneczkiem. Niestety, budowa w latach 70. XX w. ogromnego osiedla 10-piętrowych bloków mieszkalnych doprowadziła do nieodwracalnego zniszczenia tego niezwykłego założenia urbanistycznego. Do dziś przetrwało 30% dawnej zabudowy”¹¹.

Proces niszczenia osiedla oraz związane z tym ludzkie tragedie zostały obrazowo ukazane w jednej z części trylogii Kazimierza Kutza poświęconej Śląskowi – „Paciorki jednego różańca”¹².

Osiedle doczekało się także swojej monografii w „poetyckim” dokumencie Małgorzaty Szejnert „Czarny ogród”, w którym czytamy: „Stare miasto ogród, rozjechane już przez blokowiska, ciągle jeszcze broniło się jakąś wieżyczką, podcieniem, gankiem, łamanym dachem, zaświadczać, jakim było kiedyś cudem”¹³.

W tym samym okresie powstało kolejne osiedle Nikiszowiec, które w przeciwieństwie do wiejskiego charakteru poprzedniego zespołu miało bardziej monumentalne założenie.

„Powstały w latach 1908-1915 Nikiszowiec to dziś absolutny ewenement: zamieszkały skansen epoki przemysłowej, o niepowtarzalnej architekturze, rozwiązaniach urbanistycznych i atmosferze. Turystę wszystko tu urzeknie: familoki z czerwonej cegły z nieoczekiwanymi

¹⁰ Skalski K.: Rewitalizacja starych dzielnic miejskich, [w:] Ziobrowski Z. i in. (red.): Rewitalizacja, rehabilitacja, restrukturyzacja – odnowa miast. Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, Kraków 2000, s. 1.

¹¹ Sarzyński P.: Zadymione i zielone. „Polityka”, nr 22, 2014, s. 60.

¹² „Paciorki jednego różańca” nakręcono w Giszowcu, podczas wyburzania starych górniczych domów; reż. Kazimierz Kutz, film fabularny, produkcja Zespół Filmowy Kadr 1979.

¹³ Szejnert M.: Czarny ogród. Znak, Kraków 2007, s. 485.

detalami architektonicznymi, wielkie wewnętrzne podwórka, zabudowane mostki przerzucone między nimi itd.”¹⁴.

O niezwykłych walorach zabytkowego osiedla wspominają też B. Jałowiecki i M.S. Szczepański, pisząc: „Wszystkie ulice i przejścia zbiegały się na centralnym placu, a stojące przy nim budynki miały arkadowe podcienia, przez które wchodziło się do sklepów. Wszystkie domy miały starannie wykończone elewacje z czerwonej cegły ozdobione ryzalitami i wykuszami. W 1978 roku Nikiszowiec został uznany za urbanistyczno-architektoniczny zespół zabytkowy”¹⁵.

Rys. 1. Zabytkowe osiedle Nikiszowiec w Katowicach

Fig. 1. The historic estate Nikiszowiec in Katowice

Źródło: Opracowanie własne.

Oba te osiedla pomimo wielu zniszczeń, jakich głównie doznał Giszowiec, stanowią dzisiaj jedną z największych atrakcji miasta, nie tylko ze względu na swoje unikalne architektoniczno-urbanistyczne walory, ale głównie dlatego, że udało się skutecznie ożywić ich przestrzeń społeczną, rozwijając wiele interesujących inicjatyw kulturalnych.

Ciekawa przestrzeń architektoniczna stała się inspirującym tłem dla takich wydarzeń kulturalnych jak np.: zlokalizowanie w pobliskim Szybie Wilson Galerii Sztuki (w której odbywa się corocznie Art Naif Festiwal), powołanie Filii Muzeum Śląskiego z galerią malarstwa przedstawicieli tzw. Grupy Janowskiej – reprezentantów sztuki naiwnej. Oryginalny charakter monumentalnego Nikiszowca okazał się także inspirujący dla samego profesora Philipa Zimbardo, z inicjatywy którego w centralnej części osiedla zlokalizowano Centrum Młodzieżowe *Zimbardo*. Współorganizatorami Centrum było Stowarzyszenie *Fabryka Inicjatyw Lokalnych* oraz Uniwersytet Śląski – Wydział Pedagogiki i Psychologii.

Jak pisze znany śląski publicysta Michał Smolorz: „Ulubiony plener Kutza – robotnicze dzielnice Nikiszowiec i Giszowiec – stał się turystyczną mekką, gdzie dziś przywozi się tłumy

¹⁴ Sarzyński P.: op.cit., s. 60.

¹⁵ Jałowiecki B., Szczepański M.S.: op.cit., s. 103.

ciekawskich. Przewodnicy uznają je za modelowe miejsce unaoczniające najprawdziwszą, najbardziej soczystą śląskość, zarówno w sferze architektury, jak i zjawisk społecznych¹⁶.

Aleksander Wallis, autor pojęcia obszaru kulturowego, pisze: „[...] obszar kulturowy spełnia wobec swej grupy (społeczności) właściwą rolę tylko wówczas, gdy może ona z niego swobodnie, intensywnie i systematycznie korzystać. Jedynie w takich warunkach obszar ten może być miejscem i katalizatorem życiowych procesów kulturowych. [...] konkretne przestrzenie mogą w sprzyjających warunkach stać się obszarem kulturowym i w warunkach niesprzyjających tę rolę utracić¹⁷”.

Lata zaniedbań niektórych obszarów miejskich na terenie miast śląskich spowodowały, że zatraciły one swoje walory kulturowe, stały się często obszarami zmarginalizowanymi, zdegradowanymi i, jak określa się to w socjologii, miejscami pustymi, z którymi trudno się utożsamiać i identyfikować. Owej degradacji przez całe niemal dziesięciolecie poddawane były niektóre kolonie robotnicze. Na szczęście dziś, w większości przypadków, udaje się przewrócić im dawny koloryt, dzięki rozpoczętym procesom rewitalizacyjnym.

Jak dalej pisze A. Wallis: „Miejska przestrzeń, która staje się obszarem kulturowym, podlega starannemu kształtowaniu. Oznacza to jej konserwację oraz rozbudowę lub przebudowę, która zachowuje jej zasadnicze rysy i strukturę. Równolegle obrasta ona uczuciami i wyobrażeniami, które znajdują swój wyraz w sztuce, w pracach literackich i historycznych, dzisiaj także w środkach masowego przekazu. Dzięki temu najważniejsze obszary kulturowe miasta znajdują się w stałym zasięgu opinii publicznej. W rezultacie do najciekawszych obszarów kulturowych zaliczają się te, które są wytworem długiego społecznego i kulturowego rozwoju¹⁸”.

Katowice to dzisiaj jednak nie tylko „żywy skansen”, przyciągający turystów klimatycznymi miejscami, w których można ciekawie i twórczo spędzić czas, ale także miasto, które dzięki postawieniu w strategii swojego rozwoju silnego akcentu na rozwój przemysłów kreatywnych zostało takim właśnie tytułem uhonorowane.

Początki starań miasta Katowice o dołączenie do prestiżowej Sieci Miast Kreatywnych sięgają 2010 roku i związane są z konkursem na Europejską Stolicę Kultury 2016, w którym Katowice wzięły udział (ostatecznie tytuł ten otrzymał Wrocław).

¹⁶ Smolorz M.: Śląsk wymyślony. Antena Górnośląska, Katowice 2012, s. 191.

¹⁷ Wallis A.: Pojęcie obszaru kulturowego, [w:] Nowakowski S., Mirowski W. (red.): Planowanie społecznego rozwoju miast i społeczności terytorialnych, a badania socjologiczne. PWN, Instytut Filozofii i Socjologii, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1980, s. 7.

¹⁸ Ibidem, s. 71.

Profesor Andrzej Klasik, na podstawie przeprowadzanych badań dotyczących potencjału przemysłu kreatywnego miast konurbacji górnośląskiej, uznał, że można budować i promować rozwój Katowic jako miasta kultury wysokiej, muzyki i przemysłu muzycznego¹⁹.

Osiągnięcia Katowic w rozwoju muzyki: lokalizacja jednej z najbardziej uznanych uczelni muzycznych w kraju, organizacja prestiżowych festiwali muzycznych czy wreszcie oddanie do użytku nowoczesnego budynku Narodowej Orkiestry Symfonicznej Polskiego Radia (przedstawionego na rys. 2) stały się impulsem do wykreowania stolicy Górnego Śląska na miasto „przemysłu muzycznego”.

Rys. 2. Nowoczesny budynek Narodowej Orkiestry Symfonicznej Polskiego Radia w Katowicach
Fig. 2. Modern building of the National Polish Radio Symphony Orchestra in Katowice
Źródło: Opracowanie własne.

Uzyskanie tytułu Miasta Kreatywnego UNESCO w dziedzinie muzyki jest dla Katowic ewidentnym ukoronowaniem procesu przemiany z miasta poprzemysłowego w miasto przemysłów kreatywnych.

Członkostwo Katowic w Sieci Miast Kreatywnych UNESCO przyniesie także niewątpliwie liczne korzyści jego mieszkańcom. „Rozpoznawalna na całym świecie marka Miasta Muzyki będzie znakiem jakości życia muzycznego w Katowicach. Stanie się nową zachętą przyciągającą do miasta gości z całej Polski i zagranicy, co da dodatkowy impuls do rozwoju lokalnej gospodarki”²⁰.

Zaliczenie Katowic do Sieci Miast Kreatywnych jest także dopełnieniem wieloletnich starań miasta, związanych z wykreowaniem prestiżowej „strefy kultury”, mającej stać się przeciwwagą dla zanikających funkcji przemysłowych regionu.

Na miejsce lokalizacji strefy wykorzystano usytuowane w centralnej części miasta poprzemysłowe obszary byłej kopalni „Katowice”. W obrębie strefy, obok znanej hali

¹⁹ Klasik A.: Sektor kultury i przemysły kreatywne w rozwoju regionu na przykładzie Aglomeracji Górnośląskiej, www.creativepoland.eu/documents/bazawiedzy/n_62fb3ac_sektor_kkultury_i_przemysly_kreatywne_w_rozwoju_regionu_na_przykladzie_aglomeracji_gornoslaskiej.pdf, 18.08.2014.

²⁰ Katowice Miastem Muzyki UNESCO, www.wiadomosci.onet.pl/slask/katowice-miastem-muzyki-unesco/ne1tdx, 25.01.2016.

widowiskowo-sportowej „Spodek”, w zrewitalizowanych i jednocześnie bardzo nowoczesnych wnętrzach przemysłowych zlokalizowano Muzeum Śląskie (rys. 3), nieopodal zaś znajduje się wspomniany wyżej budynek NOSPR.

Rys. 3. Nowa siedziba Muzeum Śląskiego zlokalizowana na obszarach byłej kopalni „Katowice”
Fig. 3. The new headquarters of the Silesian Museum located in areas of the former mine "Katowice"
Źródło: Facebook/Muzeum Śląskie.

Udane inwestycje w rozwój przemysłów kreatywnych oraz rozpoczęta rekonstrukcja śródmieścia, mająca na celu przywrócenie centralnej części miasta prestiżowej funkcji kulturowej, stały się skutecznym przyczynkiem do ukształtowania na nowo wizerunku miasta, jako atrakcyjnej przestrzeni do życia, pracy i nauki, co tym samym w zdecydowany sposób wpłynęło na wzrost jakości inwestycyjnej i gospodarczej miasta.

6. Podsumowanie

„Od ponad 25 lat Górny Śląsk szuka nowej tożsamości, adekwatnej do czasów współczesnych. Na naszych oczach dokonują się epokowe zmiany będące efektem transformacji ustrojowej. Tworzenie nowych przestrzeni, zarówno w sferze materii, jak i ducha, nie jest możliwe bez zrozumienia tradycji i historii oraz odniesienia się do nich. Górny Śląsk postrzegany jest jako miejsce, gdzie tradycja zawsze zajmowała miejsce szczególne. Odwołując się do niej, musimy w mądry sposób budować przyszłość. Należy współpracować i otwierać się na doświadczenia i dobre praktyki innych. Taka konfrontacja pomaga również samemu się określić, zrozumieć swoje korzenie, docenić wartości, które w tym miejscu zawsze miały znaczenie” – słowa Mariana Oślisło²¹ wypowiedziane na jednej z Międzynarodowych

²¹ Były Rektor Akademii Sztuk Pięknych w Katowicach, związany ze Śląskiem mieszkaniec Zabrze, inicjator wielu wydarzeń kulturalnych, założyciel m.in. Jazzowej Asocjacji Zabrze – festiwalu jazzowego organizowanego również w przestrzeniach postindustrialnych Zabrze.

Konferencji Turystyki Dziedzictwa Przemysłowego, organizowanych rokrocznie w Zabrzu, oddają istotę dbałości o spuściznę kulturową industrialnego Śląska, ale przywołują też konieczność dostosowania się do wymogów współczesności i tworzenia nowoczesnych przestrzeni do życia i pracy przez stawianie na rozwój innowacyjnych branż gospodarczych.

Katowice jako stolica regionu górnośląskiego są przykładem miasta, któremu z sukcesem udało połączyć się dbałość o tradycje z jednoczesnym wykorzystaniem potencjału społeczno-kulturowego do wykreowania nowego, atrakcyjnego wizerunku i tym samym skutecznego przekształcenia miasta o charakterze przemysłowym w nowoczesny organizm miejski, aspirujący dziś (wraz z kilkunastoma miastami ościennymi) do miana metropolii.

Proces tworzenia nowoczesnej przestrzeni miejskiej nie byłby jednak możliwy bez postawienia na rozwój „przemysłów kreatywnych”, które stanowią ważną siłę napędową w rozwoju Katowic. Od ich bowiem poziomu zależy możliwość przyciągnięcia i zatrzymania przedstawicieli „klasy kreatywnej” ale, co równie istotne, umożliwienie kreatywnego rozwoju potencjału społecznego, na który składają się wszyscy mieszkańcy miasta.

Obiekty postindustrialne, jakkolwiek ciekawie zaaranżowane i wyposażone, byłyby tylko niemym świadkiem przeszłości, gdyby nie przestrzeń ożywiona ciekawym wydarzeniem kulturalnym, stanowiącym nie tylko wartość dodaną, ale i będącym istotnym dopełnieniem historycznej już dzisiaj przestrzeni miasta.

Bibliografia

1. Bombelka M.: Zabrze – rewitalizacja widziana przez pryzmat krajobrazu i jego percepcji, [w:] Niezabitowski M., Rożałowska B. (red.): Ludzie i instytucje w procesie przemian miejskiej społeczności lokalnej. Studium socjologiczne na przykładzie osiedla Zandka w Zabrzu. Politechnika Śląska, Gliwice 2010.
2. Do diabła z klasą kreatywną. Rozmowa Marty Żakowskiej z Richardem Floridą, ekonomistą, profesorem z Martin Prosperity Institute Uniwersytetu w Toronto, twórcą pojęcia klasy kreatywnej. „Magazyn Miasta”, nr 2(10), 2015.
3. Florida R.: Narodziny klasy kreatywnej. Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2011.
4. Jałowiecki B., Szczepański M.S.: Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej. Scholar, Warszawa 2006.
5. Karwińska A.: Społeczno-kulturowe uwarunkowania cech miasta kreatywnego. Możliwości budowania lokalnego „kapitału kreatywności”, [w:] Klasik A. (red.): Kreatywne miasto – kreatywna aglomeracja. Uniwersytet Ekonomiczny, Katowice 2009.
6. Sarzyński P.: Zadymione i zielone. „Polityka”, nr 22, 2014.

7. Skalski K.: Rewitalizacja starych dzielnic miejskich, [w:] Ziobrowski Z. i in. (red.): Rewitalizacja, rehabilitacja, restrukturyzacja – odnowa miast. Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej, Kraków 2000.
8. Smolorz M.: Śląsk wymyślony. Antena Górnośląska, Katowice 2012.
9. Szejnert M.: Czarny ogród. Znak, Kraków 2007.
10. Wallis A.: Pojęcie obszaru kulturowego, [w:] Nowakowski S., Mirowski W. (red.): Planowanie społecznego rozwoju miast i społeczności terytorialnych, a badania socjologiczne. PWN, Instytut Filozofii i Socjologii, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1980.
11. Klasik A.: Sektor kultury i przemysły kreatywne w rozwoju regionu na przykładzie Aglomeracji Górnośląskiej, www.creativepoland.eu/documents/bazawiedzy/n_62fb3ac_sektor_kkultury_i_przemysly_kreatywne_w_rozwoju_regionu_na_przykladzie_aglomeracji_gornoslaskiej.pdf, 18.08.2014.
12. Katowice Miastem Muzyki UNESCO, www.wiadomosci.onet.pl/slask/katowice-miastem-muzyki-unesco/ne1tdx, 25.01.2016.
13. www.forbes.pl/inteligentne-specjalizacje-przepis-na-sukces-gospodarczy,artykuly,167770,1,1.html, 17.11.2015.

Abstract

Katowice is an example of the city, which successfully managed to call attention of traditions while using the socio – cultural to promote a new image and an effective transformation of the industrial city into a modern urban organism opting for the development of creative industries, for which it was awarded in 2015 the title of UNESCO Creative Cities in the field of music.

A significant element of Ajax creative and attractive image of the city are also post-industrial spaces which have undergone a process of revitalization and giving them a new functional quality, it becomes not only a monument of industrial history of the city, but often fulfilling the functions of prestigious cultural institutions, co-create today most important cultural sites.